

TEMNO OBDOBJE

(12.-8.stol. pr. Kr.)

1.DORSKA SELITEV

- pred letom 1200 pr. Kr. Se je v Sredozemlju in širšem ozemlju začela selitev ljudstev, ki je trajala več desetletij
 - Dorska plemena iz goratih predelov severne Grčije so se zaradi pritiska s severa začela pomikati proti jugu
- smeri preseljevanja:
 - najprej so poselili vzhodno in južno obalo Peloponeza
 - južni Kikladi in Sporadi
 - južni obalni pas Male Azije
- z Dorci so v srednjo Grčijo vdrli tudi t.i. severozahodni Grki, a se je staro Eolsko prebivalstvo deloma ohranilo v Tesaliji in Bojotiji
 - najmanj je dorska selitev prizadela Jonce, ki so ohranili svoj naselitveni prostor v Atiki
 - dorska plemena so se združila s starim prebivalstvom in nadaljevala razvoj grških plemen

2.RAZDELITEV GRČIJE

- Dorci so zavzemali Grčijo, t.i. ljudstva z morja pa so uničila državo Hetitiov
- Ker v Mali Aziji ni bilo več močne države, so se grška plemena odpravila na poselitveni pohod in jo v celoti zavzela-obalni pas (vsa grška plemena so poskušala zavzeti tudi notranjost dežele, a neuspešno)
- ob koncu poseljevanja je bila Grčija poseljena v treh pasovih:

*Eolci [Eolija]:

- severni del Male Azije
- severni otoki v Egejskem morju
- sever celinske Grčije

*Jonci [Jonija]:

- otoki v sredini Egejskega morja
- srednji del obal Male Azije
- Bojotija
- Atika
- Evboja
 - Atene
 - Milet

*Dorci [Dorida]:

- južni del obal Male Azije
- otoki na jugu Egejskega morja
 - Šparta
 - Korint

Naselja na maloazijski obali hitro napredovala zaradi stalnega stika z visokimi kulturami vzhoda. zaradi nenehne ogroženosti se je tu najprej razvila nacionalna zavest in izoblikovale polis. od Feničanov so prevzeli pisavo in jo prilagodili svojemu jeziku. Dobili so Homerjeva epa Odisejo in Iliado. Preseljevanje Dorcev je bilo za Mikence usodno; njihove države so propadle, trgovina je zamrla, palače so zamenjale glinene hiše, upadla je življenjska raven. O tem obdobju nimamo poročil (razen materialnih virov). **Temno obdobje-plemena so uničila dosežke kretske, mikenske in trojanske družbe.**

3.DRUŽBA TEMNEGA OBDOBJA

- razslojena družba
- nastale **so majhne kraljevine** (njihova oblast je bila šibka in negotova);
 - bolj kot kralji so družbo obvladovale plemiške družine (ugled pridobivala z gusarskimi napadi in vojaškimi pohodi). Plemiči so si krajšali čas s tekmovanji pevcev, pesnikov in govornikov. cenili so šport in igre.
 - ugleden položaj: zdravniki, jasnovidci, pevci, obdelovalci kovin
 - svobodnjaki (o njih ne vemo veliko)
 - malo sužnjev

- najnižji sloj: teti (po deželi hodili kot berači in se udinjali kmetom za plačilo); njihov položaj je bil večkrat slabši kot položaj sužnjev, ki jih je v težavah ščitila družina
- **plenjenje in ropanje** sta veljala za normalen način pridobivanja bogastva, t.j. živina in kovinski predmeti, npr. bron, železo in zlato
- **delo ni bilo cenjeno**

4.RODOVNE POVEZAVE

Družba se je delila na močne plemiške družine (gr. oikos) – zaključena gospodarsko-kmetijska enota, v katero so spadali od plemiča odvisni ljudje in sužnji. Več po sorodstvenih vezeh povezanih plemiških družin se je povezovalo v rod (gr. oikos). Začetniki plemiških družin naj bi bili bogovi (aristokratske družine). Obstajali so tudi državljani, ki niso imeli rodu/prednika, na katerega bi se lahko sklicevali.

KLASIČNO OBDOBJE

(8.st. – 323 pr. Kr.)

POLIS

Polis je majhna mestna država, velika približno 100 km² (razen Aten, Šparte, Argosa in Korinta). Povprečna polis je imela 5 000-10 000 prebivalcev (razen Aten, ki so imele v času razcveta do 200 000 prebivalcev). Nastalo je več sto polis.

mesto, ki ga obdaja obzidje + podeželje (kmečko zaledje) = polis

**na vrhu vzpetine so prebivali plemiči, ob vznožju pa vsi ostali

**mestni in podeželski prebivalci so bili enakopravni, a je v praksi mestni del države postal pomembnejši od podeželja

akropola-utrjena vzpetina(zgornje mesto); templji, upravne stavbe, obrtne delavnice

Središče mesta je predstavljal trg ali agora: središče mestnega življenja, tam so se odvijale svobodne razprave, okoli trga so bile upravne in sodne stavbe.

→ Polis so Grki dojemali kot versko skupnost, ki jo varuje mestno božanstvo (dvom v mestne bogove so kaznovali, npr. Sokrata naj bi usmrtili, ker je dvomil v bogove).

→ Prve polis so nastale po dorski selitvi (zaradi rasti prebivalstva so se razvile večje skupnosti ljudi). Na njihov nastanek so vplivale mestne države v Mezopotamiji in Mali Aziji.

Vzroki za nastanek polis:

- Grčija je gorata država; polis so se oblikovale v dolinah
- delitev na različna plemena
- plemena so se različno časovno naseljevala
- menili so, da je lažje voditi manjše države

Polis je predstavljala upravno, geografsko, gospodarsko in politično enoto.

Vsaka polis je težila po neodvisnosti:

- **avtonomija – notranja samostojnost/samoupravo** (nek narod ima svojo oblast v okviru neke druge države, npr. Karantanija v okviru Frankovske države ohrani svoje kneze)
- **elevterija – zunanjepolitična samostojnost**
- **avtarkija – gospodarska samozadostnost** (vse kar potrebujejo, naredijo sami)

POMEN POLIS

- državljani so dobili pravico, da odločajo o javnih zadevah - **razvoj demokracije**
- **polnopravni državljan je bil polnoletni moški, ki ni bil tujec ali suženj**
 - vsaka polis je imela za pridobitev državljanstva svoj ustavni red; v Atenah je mladeniča ob dopolnjenem 18. letu v državljansko knjigo vpisal oče ali skrbnik, že prej pa so mestni uradniki pregledali, ali izpolnjuje pogoje za to (ali sta oba starša polnopravna državljana in zakonito poročena)
- dolžnosti državljana: spoštovanje zakonov, čaščenje državnih bogov, izpolnjevanje vojaške obveznosti, plačevanje denarnih prispevkov za mesto

UPRAVLJANJE POLIS:

1. **kraljevina oz. monarhija** (gr. mon-archía, samovladje)
 - v arhaičnem obdobju so Grkom vladali kralji
 - njihov vpliv se s pojavom polis zmanjša
 - taka oblika vladanja se je ohranila le v manj razvitih predelih grškega sveta do zatona mestnih držav (Makedonija, Epir)
 - ✦ Šparta (2 kralja)
2. **aristokracija** (gr. áristoi, najboljši, gr. krateîn, vladati)
 - vladavina visokega plemstva = aristokratov
 - plemstvo je spoznalo, da lahko vodijo mesto brez kralja, zato ga odstavi (prehod iz kraljevine v aristokracijo je potekal postopoma)
 - ✦ Atene (nekaj časa)
3. **oligarhija** (gr. olígos, majhen, árchein, vladati)
 - vlada peščica najbogatejših-tajkuni
 - visoko poreklo ni bilo pogoj, a največ oligarhov je bilo aristokratov

4. **tiranija** (gr. tyrannos - tiran)

- ta oblika ni imela tako grenkega priokusa kot ga ima danes
- **tiran je človek, ki vlada brez ustave, po svoji vesti (lahko je mil)**
- mnogi tirani so na oblast prišli s pomočjo nižjih slojev, ki jim je obljubil družbene spremembe (pospeševali so obrt in trgovino, izboljševali življenjske razmere in s tem spodbujali razvoj srednjega razreda v mestih)
- Ljudje niso bili pripravljeni v nedogled trpeti samovolje, zato je marsikje prišlo do upora in odkritega nasprotovanja. Tirani so začutili, da je njihov položaj ogrožen, zato so ga poskušali ohraniti na silo. tako je beseda tiran dobila negativen prizvok.
- po koncu tiranije je ponekod oblast prevzelo ljudstvo

5. **demokracija** (gr. dêmos, ljudstvo, gr. krateîn, vladati)

- vlada ljudstvo (polnoletni moški, ki niso sužnji ali tujci) ←
- po grških merilih je za demokratično družbo veljala tista, ki je meščanom zagotavljala enake možnosti na vseh področjih
- odločali so z glasovanjem (kričanjem) v ljudskih skupščinah
- zgled za tako so Atene v 5. in 4. st. pr. Kr.

✦ samo Atene!!! (cca. 10% prebivalstva)

VELIKA GRŠKA KOLONIZACIJA

750. pr. Kr. – 550 pr. Kr.

kolonizacija-načrtno naseljevanje na neko področje

kolonija-naselbina v tujih deželah

Začetek kolonizacije je bil mogoč, ker ni bilo nobene velike sile, ki bi Grkom to preprečevala. Ustavila pa se je zaradi dviga Kartažanov in Etruščanov v 6. stol.

→ Vzroki za kolonizacijo:

- v matični Grčiji je premalo rodovitne zemlje (gorat teren)
- premalo hrane (naraščajoče prebivalstvo)
- pomanjkanje surovin (kovine, les)
- želeli širiti trgovino
- avanturizem
- politični nemiri (spori v polis so pogosto prerasli v državljanske vojne, poražena stran je morala zapustiti domovino (tudi zaradi tiranije))
- socialni problemi (lakota, revščina, prezadolženost, socialna stiska)

POLITIČNE OKOLIŠČINE

- velike države kolonistom niso bile naklonjene in so preprečevale naseljevanje ob svojih obalah
- v Sredozemlju zaradi asirske države niso mogli ustanavljati kolonij
- ob afriški sta kolonizacijo preprečevala Egipt in Kartagina
- nasprotovali so ji tudi Etruščani, ki so jo leta 540 pr. Kr. v bitki pri Alaji tudi zaustavili

SMERI KOLONIZACIJE

- **zahodno Sredozemlje:**
 - prek kolonij na zahodu so trgovali vse do Britanskega otočja
 - področje današnje južne Španije in Francije [**Masilija**]
 - južna Italija in Sicilija [**Kime, Sirakuze, Neapolis**] – Velika Grčija (zelo številčne kolonije)
 - * južna Italija-rodovitna zemlja
 - * Sicilija-ustanavljanje trgovskih postojank
- **vzhod Sredozemlja in obale Črnega morja**

- zaradi velikega števila kolonij Črnemu morju pravili tudi Gostoljubno morje
- [**Tomi, Bizanc**]
- trgovska vloga; iz kolonij v današnji Grčiji so uvažali žito, sužnje, zlato in živino
- vzdrževanje trgovskih stikov z ozemljem današnje Rusije, Baltikom in osrednjo Azijo
- te kolonije niso doživele tako bleščečega razcveta kot tiste na zahodu zaradi revščine in vpadov barbarskih plemen
- **obale južnega dela Jadranskega morja**
- **jug Sredozemlja oz. obale severne Afrike**
 - [**Issa, Kirene, Naukratis**]

POSLEDICE VELIKE GRŠKE KOLONIZACIJE:

- od ljudstev, s katerimi pridejo v stik, prevzamejo nekatere arhitekturne prvine, npr. okraševanje templjev, izdelovanje monumentalnih kipov
- širjenje grške kulture in načina življenja
- vpliv na grško filozofijo
- ljudstvom v Sredozemlju posredujejo kulturo, vero, pisavo
- po Sredozemlju razširijo oljko
- občutek pripadnosti grškemu narodu

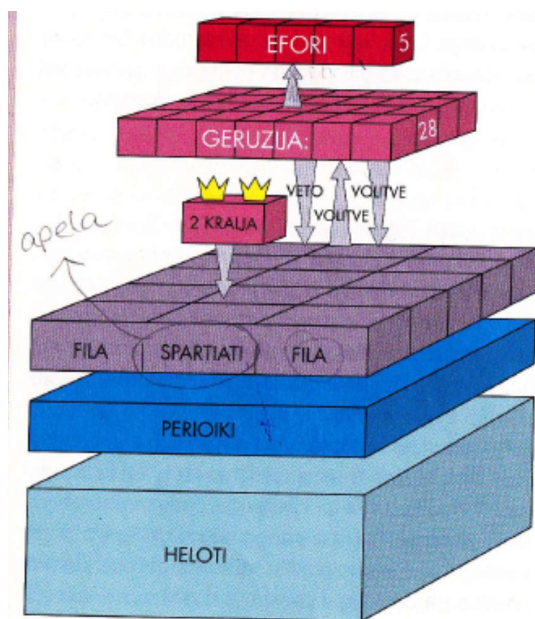
→ Kolonije so bile neodvisne, a s sorodstvenimi vezmi, verskimi običaji, kulturo in trgovskimi stiki povezane z matičnim mestom.

→ Polis so ustanovljale kolonije, lahko pa so kolonije ustanovljale svoje kolonije.

→ Pred odhodom so kolonisti poiskali nasvet preročišča v Delfih. Svečenica Pitija jim je svetovala, kje naj ustanovijo kolonije in kdo naj jih vodi. V Delfskem preročišču so se zbirali Grki iz vsega Sredozemlja, zato so svečeniki vedeli, kje so primerni kraji za naselitev (vohuni). Delfi so bili svetišče, preročišče, posvečeno Apolonu, bogu sonca. Tu naj bi napovedovali prihodnost. Preročišče je imelo izjemen vpliv na celoten grški svet. Svetovalo je pri ustanavljanju kolonij, vplivalo na razvoj zakonodaje in prava, posvetovalni politični organ, urejalo odnose med polis...

ŠPARTA

- lega Šparte: **jug Peloponeza**, glavno mesto pokrajine **Lakonija**
- ustanovili so jo **Dorci v 10. stol. pr. Kr.**
- preživljali so se s **kmetijstvom in trgovino**
- vojaško orientirana družba; imeli so **močno kopensko vojsko**
- kraljevina, njeno politično ureditev je določala **Velika retra**, ki jo je uvedel zakonodajalec **Likurg** (nasvet zanjo naj bi dobil v Delfskem preročišču)

Velika retra.

- **dva kralja**
 - odločala sta enakopravno
 - poveljevala sta vojski, skrbela za verske obrede, javne poti in reševala pravne probleme
 - njuno oblast so omejevali eforji
- **svet starešin – geruzija** (gr. gérontes, starci)
 - geruzijo so sestavljali 2 kralja in 28 članov (gerontov), starih nad 60 let in izvoljenih dosmrtno
 - geruzija je pripravljala zakone za ljudski zbor – apela
- **ljudski zbor – apela**
 - člani zbora so bili vsi moški Spartiati, stari nad 30 let
 - o predlogih niso smeli razpravljati, zato so predloge sprejemali iz. zavračali s kričanjem
 - lahko je razglasila vojno in določila kralja, ki je vodil vojsko
 - iz apele so volili člane geruzije in eforje
- **nadzorni svet – eforat** (gr. éphoroi, nadzorniki)
 - nadzorovali so politični sistem države-najpomembnejša politična sila v državi od 5. stol. pr. Kr.
 - mandat je trajal eno leto
 - za eforja so bili lahko izvoljeni le državljani, starejši od 30 let samo enkrat v življenju
 - bili so vrhovni sodniki, preganjali nezaželene tujce, imeli pravico do nadzora in kaznovanja kraljev, napovedovali vojne, sklepali mir ...
 - da so lahko nekaznovano pobijali helote, so jim vsako leto napovedali vojno

ŠPARTANSKA DRUŽBA

- **Spartiat**
 - **potomci Dorcev** (njihovo število se je manjšalo)
 - najvišji sloj
 - **polnopravni državljani; politične in osebne pravice, vojaki**
 - **špartanska vzgoja:**

- * ob rojstvu so dečka pregledali; če je imel hibe, so ga vrgli v prepad oz. ga izpostavili divjim zverem
- * ko je deček dopolnil 7 let, se je začel uriti za vojaški poklic
- * naslednjih 14 let se je uril v vzdržljivosti, vojaški disciplini
- * svoja dvajseta leta je preživel v vojaškem taboru
- * ko je dopolnil 30 let, je postal polnopravni državljan- pravica do glasovanja v apeli, smel se je udeleževati skupnih obedov -sistij, kjer so stregli črno juho (prevreta svinjska kri, svinjina in kis); občutek enotnosti in tovarništva

- živeli so od zemlje, ki so jo obdelovali heloti
- po Likurgovih zakonih naj bi imeli enako veliko posest in premoženje (uvredili denar-železni reznji, a so se kljub temu premoženjske razlike povečale)

- perioiki/periojki

- osebno svobodni, a brez političnih pravic
- okoliški prebivalci, po poreklu preddorski staroselci
- ukvarjali so se z obrtjo, trgovino in poljedelstvom
- lahko so služili v vojski
- plačevali so davke kot Spartiati

- heloti

- zaslužnjeni staroselci
- pripadali državi-državno premoženje
- obdelovali so zemljo Spartiatov-oskrbeti so jih morali z določeno količino pridelkov, ostalo so smeli zadržati zase
- njihov položaj se je prenašal na potomce
- zaradi pomanjkanja vojakov so jih včasih vpoklicali v vojsko (za izkazan pogum so nekatere osvobodili, a le izjemoma)

kripteje/kriptije – pohod, lov, preganjanje, ki so ga izvajali Spartiati nad heloti
lakonski odgovor – kratek, jedrat odgovor

FALANGA

- osnovna enota vojske je skupina težko oboroženih pešcev-hoplitov v tesno stisnjeni bojni vrsti – falangi
- opremo so si zagotovili sami (uniforma)
- številna vojska = prednost, zato so sprejemali vse več ljudi iz srednjega in nižjega sloja
- nastanek hoplitskih vojsk je vplival na prenos politične moči z višjega na nižje sloje

PELOPONEŠKA ZVEZA

- sprva je Šparta do sosednjih držav vodila osvajalno politiko, sredi 6. st. pr. Kr. pa jo je opustila in začela utrjevati svoj položaj
- na njeno pobudo so ustanovili Peloponeško zvezo s sedežem v Šparti
- njene članice so bile samostojne, v času vojne pa so morale prispevati vojake, ki so se bojevali pod špartanskim poveljstvom
- tako si je Šparta zagotovila vojaško podporo in postala najmočnejša vojaška sila v grškem svetu

ATENE

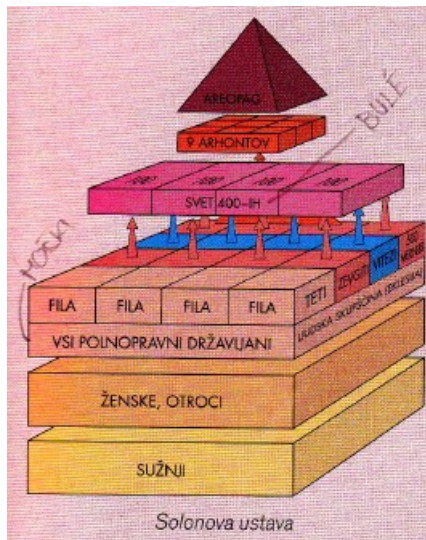
- **lega Aten: polotok Atika** (najvplivnejša polis na tem polotoku)
- **ustanovili so jo Jonci v 8. stol. pr. Kr.**
- največja polis v osrednji Grčiji
- **preživljali so se z obrtjo in pomorsko trgovino** (pristanišče Pirej)
- **razvita pomorska vojaška sila**
- **najprej so bile kraljevina, nato pa se razvije demokracija**
- razmere v Atenah se zaostrijo; na robu revolucije, potreba po družbenih reformah:
 - zadolženost kmetov
 - nepravilna delitev premoženja (zemljiški posestniki so postajali čedalje bogatejši, kmetje pa revnejši)
 - zakoni niso bili zapisani-vplivne družine so razsojale tako, kot jim je ustrezalo

1.DRAKON

- prvi je zbral in uredil zakone, ki so bili zelo strogi (**TALIONSKO NAČELO**)
- zločincem je po novem sodilo mestno sodišče in sporov niso več reševali po načelu družinskega maščevanja

2.SOLON

- uvede socialne oz. kmetijske reforme:
 - kmetom je odpisal dolgove
 - prepovedal zadolževanje za osebno svobodo
 - vse ljudi, ki so postali sužnji zaradi dolgov, je osvobodil
 - določil zemljiški maksimum (preprečil kopičenje zemlje bogatašev)
 - ni privolil v novo delitev zemlje → kritizirali
- uvede politične reforme:
 - prebivalstvo je glede na premoženje razvrstil na 4 razrede/file - **TIMOKRACIJA**

Najvišje uradnike-9 arhontov- so lahko volili le člani prvega razreda (500 merniki). Po koncu enoletnega mandata so bili premeščeni v areopag, ki so ga po novem sestavljali tudi premožni prebivalci. Iz prvih treh razredov (500 merniki, vitezi, zevgiti) so volili nov svet, imenoval bulé. Sestavljalo ga je 400 članov (svet štiristotih). Pripravljal je dnevni red za zasedanje ljudskega zbora-eklezije. Najmanj premožni teti so sodelovali pri delu ljudskega zbora in sodišča heliaja.

Posledice timokracije:

- atenska družba je s to reformo dobila nove družbene in gospodarske temelje
 - **človek je napredoval zaradi sposobnosti, ne zaradi porekla ali premoženja**
 - med nižjimi sloji se je utrdila zavest, da država misli nanje in da ima skupnost prednost pred posameznikom
 - merilo uspeha je postalo bogastvo-spodbudno vplivalo na razvoj
- **Solona so za 10 let izgnali iz Aten s črepinjsko sodbo.

3.PEJZISTRAT/PIZISTRAT

- po odhodu Solona, so nastale 3 med seboj sprte stranke:
 - stranka ljudi iz ravnine (poljanci)
 - stranka ljudi z obale (obmorska stranka)
 - stranka ljudi z gora (gorjanci)
- *S prevaro je Pejzistrat prepričal meščane, da so mu podelili osebno stražo, a jo je izrabil za zasedbo Akropole. **V Atenah je uvedel blago tiranijo.**

V veljavi so ostale vse Solonove reforme, podpiral je kmetijstvo in umetnost, trgovino;

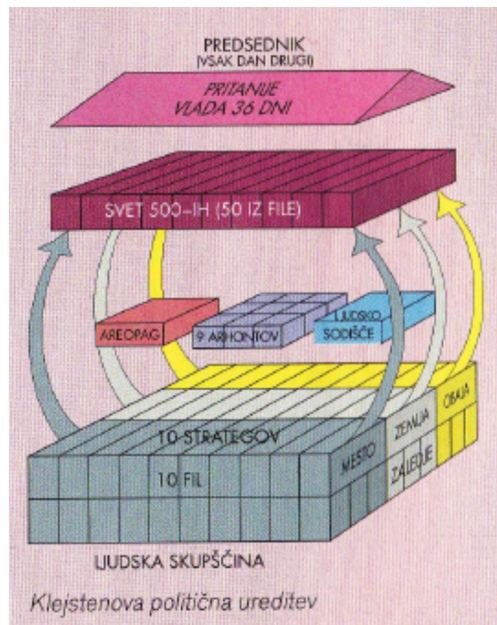
- kmetom znižal davke, omogočil posojila
- obrtniki so dobili veliko dela (gradnja vodovoda, cest)
- Homerjeva epa sta dobila končno obliko
- izdelal je kovance z motivom sove in boginje Atene
- atenska keramika je postala znana po celem Sredozemlju
- na veliko so začeli izvažati olje

- nasledila sta ga sinova Hippias in Hiparh, ki sta bila kruta tirana (ljudje za pomoč prosijo Šparto in ju izženejo)

4.KLEJSTEN/KLISTEN

- nova delitev atenske polis oz. prebivalstva; mesto, obala, zaledje/zemlja/podeželje
 - vsako od njih je razdelil na 10 delov; upravnih enot/fil (ena fila je sestavljena iz enega mestnega, podeželskega in obalnega dela (vsaka fila državo vodila desetino leta-pritani)
 - svet štiristotih je nadomestil svet petstotih
 - predsednik je imel mandat samo en dan

Vsi so lahko sodelovali pri odločanju. Odpravljena je bila delitev po premoženju in rodovnih povezavah → državljani so bili izenačeni.

Uvede črepinjsko sodbo oz. ostrakizem; uglednega, a demokraciji nevarnega meščana so lahko izgnali iz mesta in mu zamrznili premoženje. To so storili enkrat letno. Predlog je bil sprejet in potrjen z najmanj 6 000 glasovi.

5.PERIKLEJ

VSEHELENSKA IDEJA

vsehelenska ideja-vse stvari, ki združujejo Grke

Čeprav Grki niso imeli ene same grške države, enotnega knjižnega jezika in so bili razcepljeni na številna plemena, so jih povezovali naslednji elementi:

- **skupna nacionalna zavest in kultura**
- **ena vera (skupni bogovi)**
- **govorili so narečja istega jezika**
- **upoštevali ista preročišča (Delfi)**
- **skupna literarna dediščina od Homerja dalje**
- **skupni prazniki i igre**
- **skupna zgodovina**

Ob zunanji nevarnosti so bili sposobni pozabiti na nasprotja in se upreti sovražniku.

OLIMPIJSKE IGRE

- prirejali so jih vsaka štiri leta v Olimpiji na Peloponezu v čast bogu Zevsu (bile so športna, kulturna in verska prireditve)
- prve olimpijske igre 776 pr.Kr.
- zadnje olimpijske igre 393 (vladanje Teodozija)
- prve olimpijske igre moderne dobe 1896 v Atenah
- udeležba dovoljena le Grkom (lahko so bili tako iz kolonij kot iz matične Grčije)
- Negrkom je bila udeležba strogo prepovedana
- med igrami je bilo razglašeno premirje
- tekmovali so v naslednjih disciplinah: tek, skok v daljino, met diska, rokoborba, boks, met kopja, dirke z vozovi

- **utrjevale so zavest o pripadnosti grškemu svetu**
- zmagovalec olimpijskih iger je dobil:
 - velika čast in sloves
 - kronanje s cvetjem svete oljke (tudi lovor)
 - rodno mesto mu je podelilo privilegije in nagrade, npr. častni sedež v gledališču, posest in brezplačni obrok do konca življenja

Grške črke

A	α	alfa	Ν	ν	ni
B	β	beta	Ξ	ξ	ksi
Γ	γ	gama	Ο	ο	omikron
Δ	δ	delta	Π	π	pi
Ε	ε	epsilon	Ρ	ρ	ro
Ζ	ζ	zeta	Σ	σς	sigma
Η	η	eta	Τ	τ	tau
Θ	θ	theta	Υ	υ	ipsilon
Ι	ι	jota	Φ	φ	fi
Κ	κ	kapa	Χ	χ	hi
Λ	λ	lambda	Ψ	ψ	psi
Μ	μ	mi	Ω	ω	omega

GRŠKI BOGOVI

- Zeus; vrhovni bog (orel) [strela in grom]
- Hera; materinstvo, rojstvo, dom, Zevsova žena (mačka) [preslica]
- Atena; modrost, zavetnica Aten, rojena iz Zevsove glave (sova) [sulica]
- Apolon; sonce, svetloba, glasba, prerokovanje, lokostrelstvo (konj) [lok]
- Pozejdon; morje, potresi (trizob) [delfin]
- Demetra; kmetijstvo, poljedelstvo, zakon, otroci, upodobljena z žitom
- Artemida; lov (srnjak, jelen) [puščica]
- Afrodita; ljubezen, lepota, upodobljena z ogledalom
- Hermes; trgovina, popotniki, upodobljen s krili na glavi in nogah
- Hefajst; kovači, orožje, upodobljen s kladivom
- Hestija; ognjišča, dom
- Ares; vojna, plenjenje (volk, pes) [meč]
- Dioniz; vino, zabava, upodobljen s čašo
- Eskulap; zdravilstvo, upodobljen s palico, okrog katere je ovita kača

- Grki so razvili zelo bogato mitologijo (mit o Prometeju, Pandorini skrinji, Narcisu, Orfeju in Evropi ...). Bogove so častili v svetiščih, templjih.
- Grške bogove so prevzeli Rimljani in jim nadeli svoja imena.

GRŠKO-PERZIJSKE VOJNE

vzrok za grško-perzijske vojne:

- perzijska država se začne širiti na Malo Azijo in ogrozati grške polis na obalah tega polotoka
V 6. stol. pr. Kr. se razvije perzijska država in se razširi vse do vzhodnih grških kolonij. Z Grki pridejo v spor, Perzijci podpirajo feničanske obrtnike in trgovce.

povod:

- 500 pr. Kr. pride so upora proti Perzijcem v polis Milet; t.i. jonski upor
- Jonci so zaprosili za pomoč Grke v matični domovini
- **Atenci jim nudijo (simbolično) pomoč [ker so oboji Jonci]**
- **pomoč Atencev je razjezila Perzijce, njihov kralj je ta dogodek izkoristil za vdor v grški svet**

POTEK VOJN

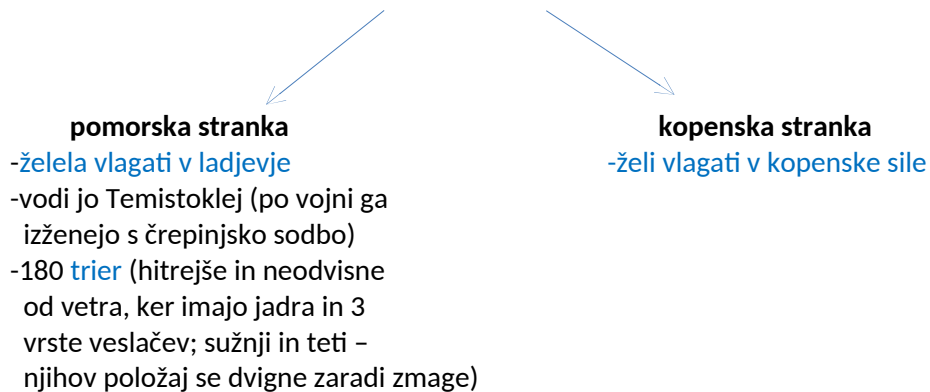
a.) 492 pr. Kr. - prvi pohod

- perzijske sile grejo čez Helespont (most do Helenov; današnje Dardanele) in neuspešno plenijo Grčijo
- perijski kralj Darej I.

b.) 490 pr. Kr. - drugi pohod

- perzijska vojska vdre preko Egejskega morja in se izkrca pri Atenah na Atiki
- Perzijci in Grki se spopadejo na Maratonskem polju
 - legendarni tek Fejdipida (42 125m)
- zmagajo Atenci

490 – 480 pr. Kr. v pričakovanju ponovnega perzijskega napada se v Atenah oblikujeta **dve stranki**:

c.)480 pr. Kr.

- **bitka pri Termopilah** (ozek pas med morjem in gorovjem, ki številčno šibkejšim Grkom omogoči obrambo)
 - Perzijci vdrejo preko Helesponta na S Grčije
 - perzijski kralj Kserks : špartanski kralj Leonidas
 - edini grški poraz
- **bitka pri Salamini** (otok pri Atiki)
 - manjše in okretnejše triere porazijo perzijsko mornarico

č.)479 pr. Kr.

- **kopenska bitka pri Platajah** (Perzijci poraženi)
- **pomorska bitka pri Mikalah** (Perzijci poraženi)

Perzijci do dokončno poraženi → **konec grško-perzijskih vojn.**

Posledica grške zmage:

- grška samozavest je narasla (zlasti Atencev)
- v Atenah pride do t.i. zlate dobe

RAZLOGI ZA ZMAGO GRKOV:

- boljše poznavanje terena
- bolj uporabno orožje in oprema (hopliti-sulice, močnejša vojna mornarica, Perzijci-loki)
- boljša izurjenost
- boljša strategija
- večja motivacija; **branili so svojo domovino** (v primeru poraza bi jih Perzijci zaslužjili)

ZLATA DOBA ATEN

Atene po končanih grško-perzijskih vojnah postanejo politična, gospodarska in vojaška velesila v grškem svetu.

Zlato dobo omogoči **dvig samozavesti** po grško-perzijskih vojnah in **denar**.

Atenci s svojimi zavezniki (jonske polis) oblikujejo Delsko-atiško pomorsko zvezo (otok Delos v Kikladih in polotok Atika).

- Glavna naloga je bilo nadaljevanje bojev proti Perzijcem.
- Vse članice plačujejo prispevke (države z mornarico ladje, ostale denar). Države so želele izstopiti, saj je zveza predstavljala veliko finančno breme.
- **Atenci so prevzeli popoln nadzor nad zvezo in so zaveznike prepričali, da blagajno prenesejo v Atene**, ker naj bi bila tam bolj varna.
- **Ta denar so Atenci porabljali zase; znanost, umetnost, kultura.**

ZNAČILNOSTI DEMOKRACIJE V PERIKLEJEVEM ČASU:

- najpomembnejše demokratične inštitucije: **ljudski zbor (eklezija)**, **svet petstotih (bule)** in **ljudsko sodišče (helieja)** so vodili demokratično izvoljeni ali imenovani državljani
- da bi se izognili podkupovanju, so **večino javnih služb razdelili z žrebom, razen finančnih uradnikov in poveljnikov** (preveč odgovorne službe, da bi jih dodeljevali z žrebom)
- uradnike s **hitro menjavali**, da ne bi prišlo do zlorab

- javne službe so plačevali-spodbuda revnejšim državljanom, da se ukvarjajo z javnimi zadevami (izplačevali so dnevnice kot nadomestilo za izgubljeni dnevni zaslužek)

Periklejevo vodenje je veljalo za najbolj demokratično.

POMANJKLJIVOST ATENSKE (PERIKLEJEVE) DEMOKRACIJE:

- politična služba traja samo eno leto
- (pre)hitro menjavanje zakonov
- političnih pravic nimajo sužnji, tujci, ženske (ne smejo dedovati, imeti premoženja ali se ukvarjati z večjimi kupčijami)
- za demokracijo so potrebovali veliko denarja (nepooblaščno so ga vzeli iz blagajne Delsko-atiške zveze)

ATENE V PERIKLEJEVEM ČASU:

- Periklej spremeni Atene v kulturno prestolnico sveta
- zgradijo t.i. Dolgi zid, ki poveže Atene s pristaniščem Pireje (6,5km)
- preuredijo Akropolo:
 - Partenon, posvečen Ateni
 - Erehtejon (kariatide-dekleta namesto stebrov)
 - tempelj Nike (boginja zmage)
 - Odeon (gledališče za glasbene prireditve)
 Gradnja je bila za atensko prebivalstvo pomemben vir dela in dohodkov.
- v Atenah ustvarjajo številni umetniki; Sofoklej, Fidijs, Herodot ...

PELOPONEŠKE VOJNE

(431 pr. Kr. – 405 pr. Kr.)

Po perzijskih vojnah so se polis razdelile v dva tabora:

Peloponeška zveza : Delsko-atiška zveza

Šparta in njene zaveznice (Dorci):

- * Bojotija
- * srednja Grčija
- * Makedonija
- * Peloponez

Atene in njihove zaveznice (Jonci):

- * Atika
- * večina otokov v Egejskem morju
- * Tesalija
- * obala Male Azije
- * Evbeja
- * sever Grčije

ŠPARTA in njene zaveznice	ATENE in njene zaveznice
kopenska velesila	pomorska velesila
z vojsko posredujejo le v skrajnih primerih	zelo hitro pripravljeni uporabiti vojaško silo
Peloponeška zveza	Delsko-atiška zveza
prevladujoča dejavnost: poljedelstvo	prevladujoča dejavnost: trgovina, pomorstvo
podpirali so ljudske stranke	podpirali so aristokratske stranke

vzrok: vedno večja vloga Aten in njihova moč (Atene nekaterim polis prepovejo trgovanje z Delsko-atiško zvezo)

povod: prepoved trgovanja

I.prvi del:

- Špartanci vdrejo v Atiko in Atene (Atenci se umaknejo za Dolgi zid)
- po Atenah pustoši kuga (umre tudi Periklej) → Atene brez sposobnega voditelja
- Atenci ropajo po peloponeški obali (ladjevje napada mesta Peloponeške zveze)

- izčrpani vojskujoči strani leta 421 pr. Kr. skleneta **Nikijev mir**
 - premirje naj bi trajalo **50 let**
 - **ni zmagovalca**
 - nobena stran se ne drži dogovora

II.del:

- **Atenci vdrejo na Sicilijo, saj hočejo gospodarsko oslabiti Šparto**
- **najhujši poraz Atencev v zgodovini**

III.del:

- **bitka izbruhne pri Kozjih rekah (Ajgospotami) – 405 pr. Kr.**
- zmagajo Špartanci; Atenci kapitulirajo:
 - **izgubijo vse kolonije**
 - **podreti morajo Dolgi zid**
 - **izgubijo vse ladje razen simboličnih 12**
 - **razpustiti morajo Delsko-Atiško zvezo**
 - **sprejeti morajo oligarhijo**

→ S podpisom mirovnih pogojev (404 pr. Kr.) se peloponeške vojne končajo.

→ Peloponeške vojne so **negativno vplivale na vse polis** (niso mogli nadomestiti človeških izgub, sledilo je gospodarsko nazadovanje in splošna obubožanost), kar je vodilo v njihov zaton.

Šparta je v vojni zmagala, a ni imela moči za ureditev razmer v grškem svetu; uvedla je podobno nadvlado kot prej Atene, primanjkovalo ji je sposobnih politikov. V grške razmere se je začela vpletati Perzija; 386 pr. Kr. je izsilila podpis t.i. kraljevega miru, po katerem je lahko po svoje urejala razmere v grškem svetu.

Za 10 let dvignejo Tebe - tebanska hegemonija; premagale so Šparto in za desetletje postale vodilno mesto v Grčiji. Hegemonija se je končala z bitko pri Mantineji 362 pr. Kr. Zmagali so Tebanci, a voditelj Epaminondas je umrl ne da bi zapustil naslednika ali izdelan načrt za prihodnost. Nadvlade je bilo konec.